Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utkommer hvarje Söndag. ILLUSTRERADT. Pris för 3 Månader 1 Rdr. Bco

Enkla. No. 8 sk. Bco

SÖNDAGS MAGASIN.

No. 5 Götheborg, Söndag d. 31 Oct. 1847. 3 Qvar.

Stora Geyser på Island.

Island, som ligger wid gränsen för de bebodda delarne af jorden, i grannskapet af nordliga ishafwet, emellan Norrige och Grönland, framställer för naturforskaren företeelser, hwilka äro så mycket anmärkningswärdare, som de stå i påfallande kontrast mot hela landet och deß temperatur. Der finnas flera wulkaner, som fortfarande koka och ryka, och hwilkas eldpelare på långt håll upplysa snöfälten. Den största ibland dem är Heckla, som wid sitt utbrott år 1783 på ett fruktanswärdt sätt förhärjade en stor del af ön. Den uppstigande eldpelaren uppnådde en sådan höjd, att den syntes på 34 mils afstånd; — det är dykällorna på landets nordliga kust, som under fruktanswärdt brakande uppkasta sin swarta dyiga massa ända till 10 à 15 fots höjd. Resande kunna ej finna ord, för att beskrifwa det förskräckliga i detta skådespel. — En ibland öns märkwärdigaste företeelser är Geyser, ett sammanflöde af warma wattenkällor, hwilka tid efter annan låta wattnet, med ett doft buller, likt en springbrunn, uppstiga i luften. De befinna sig på den sydwestliga delen af ön, ungefär på 15 mils afstånd från Heckla, och intaga en rymd af ungefär ¾ mil, till en del wid foten af en föga hög bergskedja, i öfrigt på sidorna af densamma, ja ända upp till spetsen. Man räknar mer än 100 sådana källor, ehuru blott 3 eller 4 af dem betecknas med namnet Geyser. Deras utbrott förekomma ofta, men wara ej länge. Mellantiderna äro långwarigare, så att åskådarne med full säkerhet kunna nalkas och undersöka de kanaler, utur hwilka det underjordiska wattnet framspringer. När ögonblicket för ett utbrott är nära, så höres ett dån, hwilket några minuter föregår uppspringandet. Detta är den tidpunkt, då åskådarne måste draga sig tillbaka, om de wilja undwika faran, att öfwergjutas af kokande watten eller att störtas i ett nytt, sig öppnande djup.

En resande, som betraktat en Geyser, meddelar deröfwer följande: Då wi ännu woro på flera mils afstånd från Geysern, kunde wi på ett moln af ånga, som framrullade genom luften, igenkänna den ort, der en af de oförlikneligaste scener i naturen framställer sig, der Storgeysern, framträngande genom den delade jorden, höjer sig sjudande mellan ojemna klippor och uppkastar sina fuktiga skyar ända till molnen. Just som wi framkomma förbi den sista kullen, hälsades wi af ett utbrott, som warade flera minuter, och under hwilket wattnet till en ansenlig höjd kastades upp i luften. Oaktadt wi woro omgifna af ett stort antal kokande källor, så woro wi dock intet ögonblick owissa, till hwilken källa wi först skulle gå. Nära inwid strålens nordliga sida höjde sig en stor kretsformig wall, från hwars midt mycket rök utströmmade. Detta war Storgeysern. Wi bestego denna wall och snart hade wi den rymliga kitteln wid wåra fötter. Den war mer än till hälften fylld med skönt, kristallklart, warmt watten, hwilket war i ett slags lätt sjudning. Djupet i midten kunde anses wara 70 fot. Öppningen sänker sig nedåt i en triangulär form och har en diameter af 50 fot. Sedan wi der stått en stund i stilla förwåning öfwer det präktiga skådespel, hwilket denna källa till och med i sin stillhet så beundranswärdt framställer, återwände wi till det ställe, der wi lemnat wåra hästar. Snart underrättades wi genom ett doft brakande och en lätt jordstöt, att ett utbrott wore i annalkande. Dock dreswos endast några swaga wattenstrålar upp i luften och wattnet i öppningen öfwersteg ej deß bräddar. Så fortfor det en lång stund, under hwilken wi flera gånger förnummo brakandet och jordstötarne; och likwäl följde intet allwarsammare utbrott. Wattnet blott kokade med häftighet. Ändtligen bleswo knallarne högljuddare och talrikare och liknade kanonaden från ett aflägset batteri. Jag sprungade till den omnämnda wallen, som häftigt darrade under mina fötter och hade knappast tid att blicka ner i djupet af källan, förr än den började att uppkasta watten och ögonblickligen nödgade mig, att draga mig tillbaka på wördnadsfullt afstånd. Wattnet började att uppkastas i oregelmässiga pelare, omgifwet af hopade moln af ånga, hwilka till en stor del för ögat bortskymde wattenpelaren. De fyra eller fem första strålarne woro obetydliga, alldenstund de blott uppnådde en höjd af 15 till 20 fot. Dessa följde en af ungefär 50 fot; derefter två eller tre betydligt mindre, hwarefter den sista kom, som öfwerträffade alla i prakt och uppsteg till en höjd af åtminstone 70 fot. De stora stenar, som wi förut kastat i hålet, uppslungades till en ansenlig höjd. Då wattnet föll tillbaka, drefs det emot wallen, der wi stodo. Pelaren, som åtminstone hade 10 fot i diameter, höjde sig lodrät, delade sig i en mängd sidogrenar och flera små grenar skiljde sig derifrån och nedstörtade i sned riktning, till ej ringa fara för åskådarne. Hela uppträdet war obeskriftligen underfullt. Om morgonen wäckte mig min reskamrat, för att låta mig se utbrottet af den källa, som man kallar nya Geyser, och som ligger 40 fot sydligt från stora Geyser. Det är omöjligt att gifwa ett begrepp om glansen och storleken af det skådespel, som erbjöd sig för mina ögon. Från en öppning, som höll 9 fot i diameter och låg 100 steg ifrån mig, slungades med obeskriftlig kraft en wattenpelare, beledsagad af ett förfärligt dån, 50 till 80 fot i luften, hotande att fördunkla horisonten, ehuru denna war upplyst af morgonsolen. Under den första halfwa fjerdedels timman förblef jag försjunken i stilla, högtidlig andakt. Ändtligen begaf jag mig till källan, hwarest wi alla sammanträffade och ömsesidigt meddelade hwarandra wåra känsler af häpnyckning, förwåning och beundran. Wattenstrålarne hade nu sänkt sig; men skum och rök hade intagit deras ställe. När wi kastade de största stenar, wi kunde finna, i djupet, slungades de i ögonblicket upp till en förwånande höjd, ja somliga, som kastades lodrät ner, slungades 4 à 5 minuter upp och ner." —

Stora Geyser springer regelmässigt hwar sjette timma, men höjden af den uppstigande wattenpelaren är ganska olika. Den stiger under stundom till 200 à 300 fot. Den lilla Geyser kallas ock för sitt sorl den bullrande Geyser.

En engelsk kolonis öde på Pitcairn-ön.

I den wida utsträckningen af stilla hafwet, under 25° sydlig bredd och 247° östlig längd, är en ögrupp, som kallas de låga öarne. Till den hör ock ön Pitkairn, som blifwit skådeplats för en högst märkwärdig händelse och derföre tilldragit alla bildades uppmärksamhet.

I December 1787 skickade nämligen brittiska regeringen löjtnant Bligh med skeppet Bounty, för att från öarne i sydhafwet hämta brödträdet, jemte några andra nyttiga wärter, hwilka man hade för afsigt att plantera i Westindien. Ogunstigt wäder och andra orsaker läto ej Bounty förr än i Oktober 1788 ankomma till sin bestämmelse, Taïti. Kaptenen fann sig så wäl på detta rikt wälsignade öland, att intagandet af laddning, hwarwid de' godmodiga innewånarne räckte honom en hjelpsam hand, warade i fem månader. Under hela denna långa tid njöt manskapet, så länge det war på land, den oinskränktaste frihet och hade snart knutit förtrolig wänskap med innewånarne. Med denna öfwerdrifna eftergifwenhet mot sitt folk, så länge de woro på land, war Bligh inom skeppets wäggar sträng ända till orättwisa, rå och tyrannisk, hwarigenom han under en föregående resa ådragit sig sina underhafwandes hat och hämd. Det war då intet under, att hans besättning nu kom att tänka på sina lidna oförrätter och att de heldre wille quarstanna i lugn på denna herrliga ö, än återwända till sjölifwets stränga tjenstgöring under en hård befälshafware.

Bland skeppets officerare befann sig ock Christian Fletscher, hwilken några dagar efter afresan från Taïti blifwit swårt behandlad af kaptenen. Äfwen han tyckte det wara smärtsamt att skilja sig ifrån den älskade ön; härtill kom känslan af den bittraste owilja emot Bligh. Han funderade då på medel att komma ifrån honom. Några dagar efter det nämnda upprådet med kaptenen, meddelade han åt en ung officer sin plan, att på en slotte, som han hade i beredskap, under natten söka att fly till Taïti. Den unga officeren lät honom förstå, att det wore bättre och säkrare, att bemägtiga sig hela skeppet, afsätta den råa befälshafwaren och återwända till Taïti. Det i hög grad missnöjda skeppsfolket war lätt wunnet och dagen derpå begicks förbrytelsen. Kaptenen och de öfriga officerarne blefwo fångna, skeppsbåten utsattes och kapten Bligh med 19 personer, som blifwit honom trogna, öfwerlemnad åt sitt öde. Förgäfwes erinrade kaptenen de obarmhertiga om deras pligt, förgäfwes bad och grät han; blott eder och förbannelser woro swaret. Om bord på Bounty blefwo in alles 25 personer. Åt de arma utsatta hade man, på deras trängande begäran, lemnat ett litet fat watten, 150 skålp. bröd, något rum och win, en kompaß, ett par sablar och andra förnödenheter.

"Hurrah till Taïti!" ljöd det nu enstämmigt om bord på Bounty. Emellertid rigtade de nu sin kosa till Tubnaï och beslutade att slå sig ned här; men de blefwo ganska illa emottagna af innewånarne. Efter en mördande strid, hwari dessa, sedan de förlorat flera döda, nödgades fly till de inre delarne af ön, återwände Engelsmännerna, emot Christians plan, till Taïti. De emottogos med stor fröjd af sina gamla bekantskaper.

(Forts.)

Hwalfisk och Hwalfiskfångst. *)

När Biskayas kustinnewånare först började hwalfiskfångsten, gjorde de det, efter hwad wi förut yttrat, för köttets skull. Sedan spekulerade man hufwudsakligen på fiskbenet, hwilket, såsom wi weta, hafwets jätte har i stället för tänder. Fruntimrens snörlif konsumerade deraf oerhörda quantiteter. Hwad som dittills war begagnadt i deß ställe, är swårt att bestämma. Förmodligen klöf man och begagnade spanskt rör. Ännu i wåra dagar begagnas sådant understundom i stället för fiskben till paraplyer. Förbrukningen af detsamma hade genom detta mod stigit till den grad, att under lång tid endast från England af denna wara skickades till Holland för omkring 100,000 pund. Tunnan betaltes med 700 pund st., det är fyrdubbelt mot det nu gängbara pris. Wi hafwa redan bemärkt, att man nu för tranens skull gör jagt på hwalfisken.

En hwalfisk- eller grönlandsfarare har wanligen utom kaptenen och läkaren 40—50 man om bord, hwilka tjena såsom harpunierer, båtsmän, styrmän, timmermän o. s. w. Merändels medtagas 6—7 båtar, hwilka äro att anse såsom hufwudwerktyg för dessa företag och som deßutom äro så upphängda, att de i ögonblicket kunna nedsänkas och göras flott. När hwalfisken är dödad och upphuggen, så instufwas späcket och fiskbenet i skeppet; angreppet på djuret, deß fångande och dödande är båtarnes åliggande, af hwilka hwardera är utrustad med twå harpuner och fem eller 6 lansar. Harpunerna äro helt och hållet af jern, tre fot långa, och bestå af ett skaft med taggig lansspets, på hwilken de utgående hullin-

*) Forts. och slut fr. föreg. N:r.

garne åter hafwa hwar sin hulling. Werktyget är fästadt wid ett tåg af 2½ tums tjocklek och ungefär 360 alnar långt. Hwarje båt har fer sådana tåg, som tillsammans utgöra 4320 fot. Harpunen har blott till ändamål att träffa fisken och består merändels af ett trädskaft med spets af stål, som är ytterst skarp. Man betjenar sig ej af dem för att kasta, utan med fast hand stöter man dem i djurets kropp. Man får ej föreställa sig, att i fråga om denna jagt komma, se och fånga är sak samma. Djuret dödas med lansen, som har fer fot i längd och ett rundt skarpt blad i ena ändan. Oaffedt de hinder, som dimma, snö, isfält, köld och storm förorsaka, har jagten sina egendomliga faror, med hwilka wi gå att göra oß bekanta.

När hwalfiskfararne ankomma till Ishafwet, fastgöra de wid bramstången ett gammalt, öppet fat, hwilket måste tjena till wakthus, utur hwilket än den ene än den andre af matroserna gifwer akt på hwalfisken. Ett så begagnadt fat kallas kråknästet. Ofta kostar det både fingrar och näsa att posta der; så skarpt blåser winden. Ofta rasar denna så häftigt, att matrosen mäst frukta, att som en fjäderboll kastas ut i hafwet. Emellertid låter förhoppningen, att göra en god fångst, folket glömma allt, att förakta alla faror och att öfwerwinna all köld. Det gifwes ej mer än ett slags bekymmer i kråknästet: att förgäfwes frysa och att ej få se någon hwalfisk. — Ändtligen har man fått spaning på en sådan. En båt utsättes, så tyst som möjligt, och djerft ror man ut, så nära man kan mot fisken. Hwalfiskens hörsel tyckes ej wara särdeles stark; det är detta, som gynnar hans fiender. På en gång susar den mäktiga harpunen, kastad med kraftig hand från fören af båten. Den flyger djupt genom späcket in i den breda ryggen. Smärtan och öfwerraskningen yttra sina werkningar. Det sårade djuret will fly. Nu är för båten det farligaste ögonblicket inne. Hwalfisken slår frukt wärdt med hufwudet, fenorna och stjerten, deruti han har sin förs sta styrka, och hwilken hotar att förstöra båten, om den ej kommer snabbt undan. I samma ögonblick stjuter nu djuret pilsnabt mot djupet. Så snart han förswinner, uppsättes en flagga på båten och alla, som från det aflägsna fartyget se det, ropa: "ett fall, ett fall." Tillika göra de medelst stampande och springande ett förfärligt larm. Alla, som hafwa waktgöring, och de, som wärma sig i kajutan eller rummet, springa nu snabbt ur hängmattan, eller från härden fram på förbäck, halfklädda eller ej, efter som det faller sig. Lösen: "ett fall, ett fall," lifwar alla, såsom ett nummer, hwilket förkunnar en stor winst. I sanning, den som ej är bekant med ordets betydelse, kan lätt räka i dödsångest genom det larm, med hwilket detta uttalas. En engelsman, som medföljde, för att lära känna hwalfiskfångst, trodde, då han hörde detta larm och såg alla matroserna störta sig i båtarne, att de blifwit tokiga. En annan trodde, att fartyget wore i fara att sjunka. Hos en tredje war förskräckelsen så stor, att han tog döden deraf. Ju mindre en upplysning kan erhållas af matroserna, ju mer alla äro sysselsatta med nedfirande och bestigande af båtarne, desto större måste förwåningen wara hos en resande, som ej på förhand är underrättad.

Såsom wi weta, är harpunen fästad wid ett tåg, och hastigheten, med hwilken hwalfisken stjuter ned åt djupet, gör att detta tåg, som firas mot sidan af båten, ryker så, att harpunieren är helt och hållet inneswept i rök. Enda sättet att förekomma

eldens utbrytande är då, att slå watten på det rykande stället af båten. Ofta är tåget utlupet, innan ett annat hinner att knytas wid. Hwarje matros griper då efter sin åra. En annan gång inställer sig ett hinder emot tågets fria lopp. Då kantrar båten owillkorligen, och man har då ej annat råd, än att med simning rädda sig så godt man förmår. Framför allt bör en hwar akta sig, att ej råka i tåget då det löper. Han är, om sådant händer, owillkorligen förlorad. Scoresby berättar, hurn en af hans folk kom med foten i en sådan snara. Tåget drog honom mot kanten af båten och foten afslets i ögonblicket. En sådan händelse är så mycket lättare, som tåget genom förändring i hwalfiskens lopp, eller af annan orsak, lätt kan komma i oordning. Scoresby omtalar ett förskräckligt exempel. En harpunierad hwalfisk drog sig utmed båten, så att linan kom att hwila blott på relingen af densamma. Följden blef, att denna började att fyllas med watten. Harpunieren försökte att återbringa tåget till förstäfwen, men det slungade sig om hans arm och i samma ögonblick war han förswunnen i wattnet. Blott en enda såg honom kastas öfwer bord; hans skri gjorde först de andra uppmärksamma. Den mördande kulan dödar ej så lätt, som det skedde här, ty hwalfisken dyker så snabbt, att han skulle tillryggalägga 3—9 mil i timman, och knappast en tredjedels sekund war nödwändig, för att sluta den olyckliges lif. Han kunde ej en gång skrika. En annan harpunier fick tåget om lifwet. Han kunde blott utropa: "bort med tåget! Ack Gud!" och i samma ögonblick war han öfwer bord. Tåget kapades genast, men ingen menniska såg en skymt af honom.

Hwalfisken, när han blifwer träffad, stannar wanligen en half timma under wattnet; sedan måste han åter upp, för att hämta luft. Merändels ser man honom då på något afstånd från båten, och detta är ögonblicket, då de andra till hjelp kommande båtarne begynna sin jagt. Då de nu komma det sårade djuret nog nära, kasta harpunierarne sina dödande wapen i hans kropp, så att den ofta på en gång är sårad af 5 till 6 sådana. Wanligtwis går han åter, efter att hafwa erhållit det andra såret, på djupet och nödgar då de öfriga båtarne att wänta, tills han åter kommer upp. Sedan börjar anfallet med lansar, hwilka rigtas mot de känsligaste delarne af hans kropp. Blodförlusten ur så många sår förswagar nu hans krafter. Utur blåsröret uppskjuter han watten, blandadt med blod. Slutligen kommer blott en blodström. Widt och bredt omkring blir nu hafwets yta blodfärgad. Båtar, matroser, is, watten, allt bär spår efter kampen. Hans nu mera matta fart beteknas till och med medelst olja och tran, som flyter ur de öppna, djupa såren. Äntligen gör djuret sina sista kraftansträngningar. Med stjerten piskar han wattnet, så att det kan synas på långt håll. Nu lägger sig den döende kolossen på sidan. Ännu några ögonblick och han utandas sitt lif. Tre hurrarop och swängningar med fanorna förkunna denna händelse för alla, som ej äro så nära, att de sjelfwa kunna se det.

När hwalfisken efter första harpunkastet åter kommer upp ur hafwet, är han redan onsenligt utmattad. Detta är en följd af den oerhörda tryckning, som wattnet utöfwar på honom, och hwilken, om han sänker sig 800 famnar, efter Scoresbys beräkning, går till 210,000 tons tyngd, d. ä. så mycket som sextio gånger det största fartyg, om man tänker sig detsamma utrustadt och försedt med alla förnödenheter för sex månader. Det är olika med uthålligheten af hwalfiskens kamp, innan han dör. Den kan slutas på en quarts timma; den kan ock räcka 40—50 timmar. Under wanliga omständigheter åtgår en god timma. Om det går olyckligt, kan hela fångsten förloras och djuret undkomma. Här förekomma lika egna fall, som wid jagt till lands. Djuret uppspåras, förföljes, förswinner, men återfinnes. En gång tog en hwalfisk, som war lyckligen träffad, för snabbt wägen åt djupet, så att tåget måste kapas. Förlusten häraf war ej mindre än 150 pund st. Efter en halftimma dykade han åter upp, men alla försök att åter harpunera honom misslyckades. Han syntes då förlorad för sina fiender. Men de på honom lurande båtarne sågo honom åter komma upp och genast hade han två harpuner i kroppen. Utmattad gör han nu inga widare ansträngningar att komma undan. Men åtta båtar hade warit sysselsatta att fullända fångsten.

Hwalfiskfångarne hafwa att akta sig för den fara, att en båt med hela manskapet går förlorad, hwilket kan ske, antingen derigenom att tåget så trycker på båten, att den kantrar, eller derigenom att båten kommer i grannskapet af djurets stjert. Harpunen kan naturligtwis werka så mycket starkare, ju närmare båten kommer intill hwalfisken; den inträngер annars lätt i späcket och går lätt derur, utan att förorsaka någon blodsförlust. Men ju närmare båten kommer intill djuret, desto mer är den utsatt för faran att kantra, eller såsom bilden utwisat, att kastas i luften. I sig sjelf är hwalfisken ett besked ligt djur. Blott smärta och sjelfförswar bringar honom till sådana, för menniskor farliga ansträngningar. Just emedan han är så fredlig till sin natur, har han blifwit ansedd som dum och utan instinkt för sitt sjelfuppehållande. Men Skoresby tillägger honom en stor skarpsinnighet i att ana sina fienders närhet och att undwika deras närwaro. Innan han får såret af den förfärliga harpunen, söker han att sly. Finnes ett isfält i grannskapet, så skyndar han dit, som wisste han, att ingen båt kan följa honom. Då han får ett smälsamt sår, ilar han mot botten, och hwad kan wara bättre, för att om möjligt blifwa quitt det dödande wapnet? Blott genom skicklighet, färdighet och uppmärksamhet lyckas det i de flesta fall

för hwalfiskens fiender, att förhindra detta, men hans bemödande förlorar ej derföre i ändamålsenlighet. Och att öfkusterna af Grönland numera så litet besökas af hwalfisken, hwad kan anledningen dertill wara, om ej att hwalen uppsöker andra, mindre tillgängliga haf, hwilket ju förutsätter ett slags eftertanka och öfwerläggning. Hwalfiskens kärlek till sina ungar är lika listig som hos något annat djur. För att beskydda dem, är för honom ingen fara för stor; modren blifwer ofta för denna orsaks skull ett byte för hwalfiskfångaren. Denne gör ofta jagt efter en unge, icke för deß egen skull, utan för att få modren på köpet. Denna ilar efter den sårade ungen, drifwer den att simma, flyr med honom, stryker honom med sina fenor; hon tyckes ej känna någon fara. Hon ilar fram midt emellan de fiendtliga båtarne. I Juni 1811, berättar Scoresby, harpunierade en af mitt folk en ung hwalfisk, i förhoppning att derigenom fånga modren. Genast kom hon ock upp nära harpunierens båt, fattade tag i ungen, drog honom med sig hundra famnar under wattnet. Derefter kom hon åter upp, stöt i wildt raseri fram och tillbaka, stannade ofta, ändrade kosa och war såsom i den största ångest. Så fortfor hon en lång stund, ehuru förföljd af båtarne. Ändtligen kom en af dessa så nära, att en harpun kunde kastas. Den träffade, men fastnade ej. En annan kastades likaledes, men ej heller denne tog tag. En tredje deremot war mera werksam. Likwäl, försökte hon ej att fly, utan lät de andra båtarne komma, så att hon inom några minuter erhöll ej mindre än tre harpuner och dog efter en timmas tid.

När fiskfångsten gick lisligare än nu, hade Holländarne grundat ett nederlag wid Spetsbergen, hwarest alla nödiga arbeten för beredning af fiskben och tran företogos. Man hade bygt husen i Holland och styckewis utfört dem. Byn kallades Schmeerenberg och gällde såsom samlingsplats för alla holländska hwalfiskfångare. Utom de nödiga tranfokerierna och dylikt funnos här ock krogar och wärdshus. Elfwa grader ifrån polen återfann man många af Amsterdams njutningar och nöjen. Hwarje morgon kunde man likasom der, äta sina wåfflor. Men hwalfiskarne förswunno småningom och Schmeerenberg gick under. Man wet ej nu, hwarest det stod. — Nu för tiden, när en hwalfisk fångas, lägges han längs med steppet och beröfwas sålunda sitt späck och sitt skägg. Arbetarne pådraga stöfler försedda med hwassa spikar för att ej halka. När den ena sidan är uthuggen, så wänder man fisken om, för att afslå den andra. Andra arbetare sönderhacka de stora styckena i smärre och öfwerlemna dem sålunda åt "tonnungarne;" det will här säga, två personer, som inlägga [illegible] sitt behöriga ställe. Rosspoglar swärma girigt omkring [illegible] operation. Isbjörnar och hajar lura i granskapet och [illegible] tills [illegible] raf blifwa deras byte. På fyra timmar är wanligen allt bergått och man går ut på ny fångst. Men äfwen detta arbete är ej utan fara. Går det hög sjö, så hotar hwarje wåg att kasta arbetarne bort från den hala grunden. Med de stora knifwarne kunna de så mycket lättare fara hwarandra, ju osäkrare fotställningen och ju trångare rummet är. Ofta nedstörtar någon i fiskens öppna gap och kan lätt drunkna, om ej kamraterna komma honom till hjelp.

Det synes, som om Grönländarne småningom skulle blifwa nödsakade att afstå från sin fångst. På deras kuster, i wester, söder och öster wisar sig dock en och annan gång en hwalfisk och fångsten kostar dem ingenting. Ja jagten efter en hwalfisk är för dem en werklig högtid. De kläda sig då, som gingo de till bröllop, på det ej hwalfisken skall fly, förolämpad af deras ofnyggghet. Karlar och fruntimmer, wäl ett antal af femtio, fara så ut till sjös. Quinnorna medtaga nål och tråd, för att under tiden kunna laga kläderna och båtarne, som äro af skälfkinn, i fall så behöfwes. Nu uppsöka männerna en hwalfisk. Äfwen de slunga en harpun efter honom, men linan deri är knappast tio alnar lång och är i andra ändan fästad wid en hopsydd och uppblåst skälhud, hwarigenom hwalfisken hindras att dyka på djupet. Kommer han nu åter upp, så får han samma öde, som europeiska harpunierer bereda åt honom. Strart efter djurets död, kläda sig de käcka männerna i ett slags kjol, som är gjord af skälfkinn och är ogenomtränglig för watten. Sålunda försedda springa de i wattnet och afskära späcket på alla sidor. För att drunkna äro de säkra. Deras kläder höja dem så snabbt och säkert på wattenytan, att det wore ett under, om de skulle drunkna.

På nordwestra kusten af Amerika wåga sig de djerfwa wilda kustinnewånarne omedelbarligen på det wåldsamma djuret och insla en propp i det ena af hans blåsrör. Han skjuter ned i djupet, de simma omkring tills han åter kommer upp, hwilket wanligtwis ej dröjer länge. Ännu en gång förnyas det förfärliga wågstycket på andra blåsröret och det fruktanswärda djuret qwäfwes nu.

Tid efter annan insinna sig hwalfiskar på de nordliga kusterna af norra Europa. Wanligtwis räkar då hela nejden deromkring i rörelse. Alla wilja se honom och, om möjligt, få sig ett stycke af bytet. Walter Scott har skildrat en sådan scen i sin "Sjöröfware." Der förekommer en stor måltid, wid hwars slut någon inträder och anmäler, att en hwalfisk wisar sig i bugten af ön. Då resa sig alla ifrån bordet. De mångfaldiga förrådskamrarne genomletas, för att uppsöka alla wapen, som kunna wara af nöden. Harpuner, swärd, pikar, hillebarder, falla dem i händerna, andra åtnöja sig med högafflar, stekspett och hwad annat man kan få tag uti. En del kasta sig i båtar, andra gå utefter land till skådeplatsen för tapperheten.

Det läge, hwari fiskens olyckliga öde författ honom, war högst

gynnande för öboarnes företag. En owanligt hög flod hade fört djuret på en stor sandbank, der han nu låg. Knapt märkte hwalen det genom ebben aftagande wattnet, förr än han ock observerade faran. Han gjorde förtwiflade ansträngningar att åter nå tillräckligt djupt watten. Dock blef hans ställning derigenom mera försämrad än förbättrad; han war således till en del kommen på det torra och sålunda utsatt för ett säkert anfall. I detta ögonblick ryckte fienden ut emot honom. De första linierna bestodo af modiga, unga personer, utrustade med mångahanda wapen; under det att unga flickor och gamla personer af båda könen bestego klipporna rundt omkring, för att åskåda den stora striden och uppmuntra raskheten och modet.

Då båtarne måste ro omkring en liten landtunga, för att inkomma i wiken, så hade de, hwilka till lands skyndade till stället, tid nog, att anställa nödwändiga forskningar öfwer fiendens styrka och läge. Man beslöt att göra sitt anfall både till watten och till lands.

Djuret, wäl fertio fot långt, låg fullkomligt stilla i den djupa delen af wiken och syntes wänta på den återwändande floden, hwilken deß instinkt likasom förebådade. Ett krigsråd af erfarna harpunierare sammanträdde genast och af dessa beslöts, att man skulle göra ett försök att fängsla Lewiatans swans; man skulle slå ett tåg om densamma; fastgöra det på stranden och sålunda hindra hans flygt, i fall floden komme att inträda, innan man hunnit döda honom.

De tre för det förfärliga försöket bestämda båtarne nalkades den swarta massan, som låg likt en ö i den djupaste delen af wiken, utan teken till lif. Tigande och med all försigtighet, såsom det djerfwa bådet fordrade, slogo de dristiga äfwentyrarne, då första försöket misslyckats, ett tåg om lifwet på djuret och fästade det med tjogtals linor i land.

Nu ändtligen blef djupets olycklige son betäckt med skott af alla slag; harpuner och spjut flögo mot honom från alla sidor, bössor aflossades, alla förstörelsens medel anwändes, som kunde reta honom, att i onyttigt raseri utrömma sin kraft. När djuret märkte, att det på alla sidor war omgifwet af klippor, och att tåget på samma gång häftade wid deß kropp, så bleswo de krampaktige ansträngningar, det gjorde, förbundna med ett dån, som liknade ett högljudt wrålande, och som ingaf känsla af medlidande åt en och hwar, som ej war wan hwalfiskfångare. De i luften uppspringande wattenpelarne blandades nu med blod och det omgifwande wattnet antog en röd färg. Ändtligen war man kommen så långt, att man anså segren wunnen, ty djuret gjorde wäl ännu ansträngningar, att bliswa fritt, men deß kraft syntes uttömd, så att man ej gerna kunde förmoda, att det ens med flodens tillhjelp skulle kunna göra sig fritt

Nu gafs tecken att gå djuret närmare på lifwet. Twå båtar ryckte an. En harpun träffade med full kraft. Då samlade hwalen, likt ett folk, hwars hjelpkällor bliswit uttömda af föregående förluster och olycksfall, sina yttersta krafter. Dessa ansträngningar woro förtwiflade, men ej utan följd. Det sednast erhållna slaget hade troligen genomträngt späckets skyddswärn och inträngt till någon känslig del af kroppen, ty han wrålade högt, i det han utsände i luften en blandning af blod och watten, och i det han sönderslet tågen, som om de warit twinnträdar, kullkastade han med stjerten den ena båten. Han sjelf swängde sig med en wäldsam ansträngning öfwer sandbanken och ilade ut till hafwet, medförande hela massan af wapen, som man fastat i hans kropp. I wattnet utwisade ett dunkelrödt spår hans lopp.

Wi öfwerlemna honom åt sitt öde och de bedragna innewånarne på Orkneyöarne skola ej heller bekymra oß. Äfwen här har Walter Scott utmärkt sig genom en trogen, naturenlig, ingalunda öfwerdrifwen skildring. Ett enda litet fel har dock undfallit honom: han låter hwalfisken tjuta högljudt. Hwalfisken är dock stum, efter hwad Scoresby påstår, som är ett tillförlitligt wittne i denna sak. Att smärtan och plågorna, när han utdrifwer watten genom blåsrören, kan likna att stönande, kunna wi medgifwa, men med ett wrålande och tjutande, såsom af andra djur, kan det ingalunda jämföras.

Stora hwalfiskar, som i lugnt wäder flegmatiskt hwilat sig på hafsytan, synas hafwa gifwit anledning till en fabel, hwilken gällt såsom afgjord sanning. Wi mena berättelsen om fiskar stora som öar. Om med lagliga handlingar bifogade och på ed hörda utsager kunna bestyrka sanningen af en sak, så måste det här wara fallet, likawäl som i herprocesser och spökhistorier. En mängd skriftställare, bland dem Pontoppidan, berätta och åberopa sig på edligen bestyrkta försäkringar, att ofta ett djur uppstiger i de norra hafwen, hwilket liknar en simmande ö, att det hela dagar, ja månader, blir liggande i samma ställning och närer sig med tusentals tunnor fisk, men slutligen långsamt sjunker tillbaka. Hela denna historia kan troligen lättast förklaras genom den dimma, som är så wanlig under denna breddgrad, och som naturligtwis måste framställa föremålen i annat omfång, än hwad de hafwa; ytterligare genom den hos sjöfarande så wanliga lättrogenheten, genom medfödt intresse för det underbara, genom wilseledd inbillningskraft. Sista gången trodde sig en sillfiskbåt 1786 hafwa sett ett sådant widunder och manskapet afade samtligen ed på sin utsago, hwilket i det hela mindre stärker trowärdigheten, än ett enda ord af en fördomsfri man, som ej tror förr, än han anwändt alla sina sinnen på sanningens utforskande.

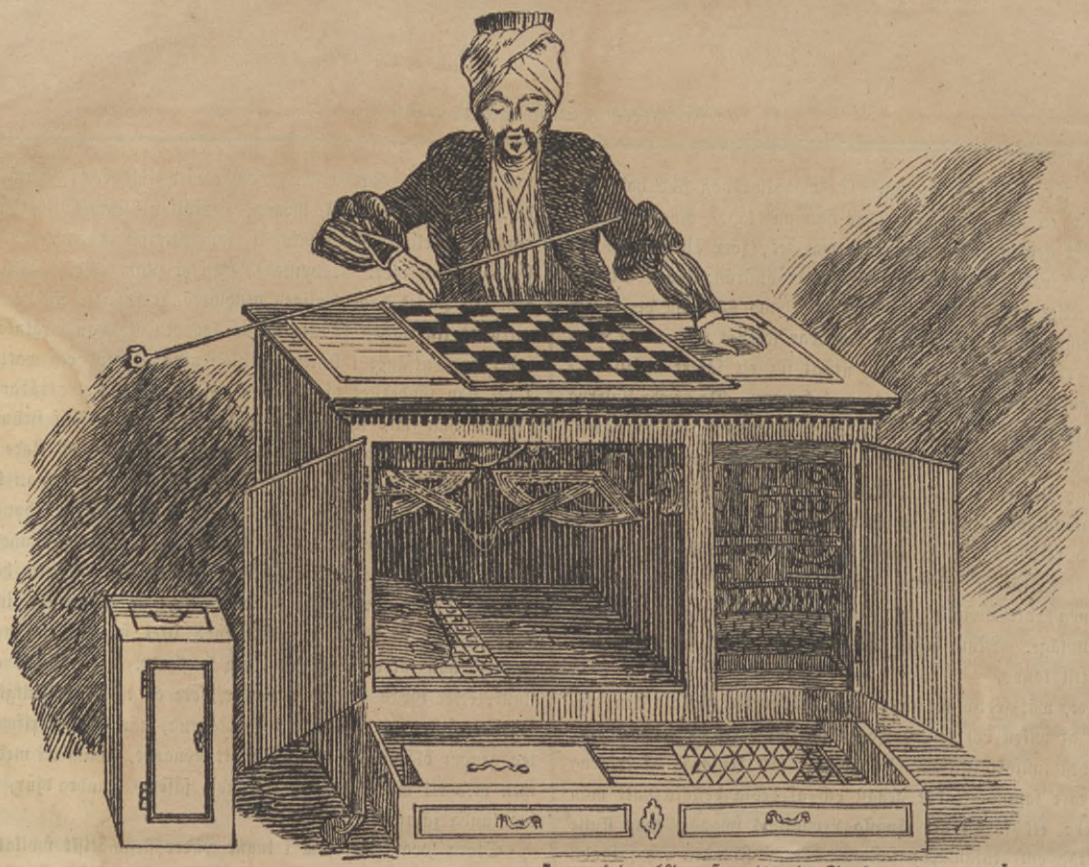

Den kempelenska Schackmaschinen.

Många af wåra läsare hafwa möjligen hört talas om den så kallade schackmaschinen; wi tänka derföre att i sådant hänseende gå wåra schackspelande wänners önskningar till mötes, i det wi framställa den ifrågawarande maschinen med dertill hörande upplysning.

Wi mena här den kempelenska schackmaschinen; ett halft århundrade, 1770—1819, war den ett föremål för beundran, i Preßburg, der den uppkom, likasom i Wien, i Berlin, i Amsterdam, i Paris, i London, och belönades af furstar, af hwilka wi kunna nämna Fredrik den Store och Napoleon. Werket prisade mästaren, Wolfgang von Kempelsen, ett tänkande uppfinningsrikt hufwud, ett genie, sådant som mekaniken sällan har att uppwisa, och som dog i Wien 1804, 71 år gammal.

Schackmaschinen bestod af en automat, som föreställde en Turk i lebensgrösse. Denne spelade sitt parti schack med en hållning och stolthet, som lemnade ingenting öfrigt att önska. Två år efter uppfinnarens död gjorde maschinen något, som ingen dödlig skulle hafwa wågat att göra efter. Näpoleon spelade med maschinen i Berlin och förfökte många gånger, att narra honom. Då ingen tillrättawisning halp från maschinens sida, gjorde denne ett slut på spelet dermed att den midt för kejsarens näsa sammankastade alla pjeserna. Derät skrattade Napoleon hjertligen — han kunde ju ej blifwa förtörnad på en maschin? — men kanske war någon i den låda, som tjenade Turken till bord? Öppna wi den ena eller andra luckan, så se wi ingenting annat än hjul och fjädrar. Har den fördolde då gömt sig på andra sidan om lådan eller har han krupit in i Turken? Allt detta skulle warit förbundet med obegwämlighet. Föröfrigt, i lådan är säkerligen mörkt; huru skulle der någon se att spela schack? Och huru skulle man ej förråda sig om man någon gång anfölles af nysning! Det war således — såsom werlden med förtjnsning erkände — ingen menniska deruti. Då likwäl Tombison — i sitt werk Amusements in chesse London 1845 — nämner en utmärkt schädespelare, Mouret, som ifrån kistan leder Turkens arm, hwad är det annat, än att för folk förderfwa deras glädje! Schackmaschinen war ändtligen glömd, då i Tyskland wisade sig en annan, gjord i likhet med den förra. Wi spelade med densamma och måste berömma de förståndiga drag, hwilka han gjorde, men saknade hos Turken de naturliga och smakfulla rörelserna. Derföre bestämde ock förewisaren wida billigare pris. Äfwen fordrade han af de nygiriga, som wille se det inre, oerhörda summor, såsom Kempelen, utan hoppades afskräcka dem genom att begära en handfull guld. Detta sammanstöts i Leipsig, men då konstnären likwäl nekade att öppna, hotade en röst med dundrande stämma att genomborra lådan. Då började maschinen att bedja. Konstnärens hustru utträdde och grät.

Nästa N:o utgifwes den 7:de Now., kl. 7 f. m.

Götheborg, C. Petersens officin 1847